

tu građu prenosi bio je od 1937—45 zabranjen, pa je to imalo za posljedicu da su očuvani samo ostaci ostataka. Građa potječe iz razdoblja 1844—1972. Iako po svojoj vrijednosti vrlo raznolika, učinjena je pristupačnom preko specijalnog inventara lužickosrpskog kulturnog arhiva što ga Mječek publicira.

S. Bačić, Osvrt na akciju evidentiraja arhivske građe izvan arhiva SR Hrvatske, 367—73, daje prikaz toka i problema vezanih za tu važnu akciju 1967—70 (za dalje godine prikupljeni podaci nisu obrađeni). Uspješno i dobro vođena akcija zapinje zbog smanjivanja raspoloživih financijskih sredstava, što je produžuje i tako građu izvan arhiva dovodi u opasnost da se zbog neevidentiranosti uništi, otuđi i iznese iz zemlje. U prikazanoj fazi posla najviše je urađeno na arhivima crkvenih institucija i organizacija, što je posljedica njihove relativne mnogobrojnosti.

U rubrici Prikazi i recenzije nalazi se pet priloga: Vladimir Mošin, Anchor Watermarks (J. Kolanović); Lamberto Donati, Bibliografia della miniatura (S. Krasić); Vodič kroz fondove i zbirke Arhiva Hercegovine grupe autora (A. Nikić); Lamberto Donati Il »non finito« nel libro illustratio antico (S. Krasić) i prikaz časopisa Archivmitteilungen br. 2—6, 1973. (V. Omašić).

U rubrici Vijesti nalazimo izvještaje koji su uže vezani s arhivskom djelatnošću.

U časopisu nailazimo na jednu novinu: uz svaki prilog navedena je šifra univerzalne decimalne klasifikacije — koliko je poznato, prvi put u jednom arhivističkom časopisu u Hrvatskoj.

Mladen Svab

VJESNIK HA U RIJECI I PAZINU I—XVIII, 1953—73.

Časopis koji je predmet ovog prikaza počeo je izlaziti 1953. pod imenom »Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci«, da bi od godišta V, 1959. bio preimenovan u »Vjesnik Historijskog arhiva u Rijeci«, a s godištem X, 1964—65. postaje »Vjesnik Historijskih arhiva Rijeke i Pazina«. Godište I i II uredio je I. Beuc, III—VIII M. Zjačić, VIII—IX i X Đ. Milović, a s godištem X—XII urednikom postaje D. Klen. Od godišta XIV, 1969, sadržaj časopisa podijeljen je na ove rubrike: Građa, Članci i rasprave, Inventari i Vijesti.

Ovaj prikaz izrađen je tako da je kronološkim redom (uz neke izuzetke) po određenim cjelinama prikazana I građa, tj. objavljeni izvori, II rasprave, studije i članci i III inventari, registri, popisi i prikazi iz arhivistike.

I.

M. Zjačić, Dvigradski statut (VI—VII, 233—294). Sumarno analizirajući tekst statuta, danas u Historijskom arhivu u Rijeci (dalje HAR), autor ga datira u drugu polovinu XIV st. na osnovu, neposredno iza statuta upisane, isprave iz 1413, nesistematiziranosti istorodnih odredbi i vrste pisma. Tekst izvora je popraćen korisnim bilješkama, što je stalna praksa ovog autora prilikom publiciranja građe, a prethodi mu pregled organizacije vlasti u općini Dvigrad.

D. Klen, Statut bužetske općine (VIII—IX 71—137 i X 119—199), publicira stariji statut iz 1435, uz hrvatski prijevod, upozorivši pri tom da je mlađi statut iz 1575. tiskan, prema I. Strohalu, u Veneciji 1776. s dodatkom 8 terminacija. Nedostajanje nekoliko listova starijeg statuta autor dopunjuje odgovarajućim odredbama statuta iz 1575. U opširnijem uvodu, nakon opisa statuta pisanog mlađom

kancelarijskom goticom na talijanskom jeziku, daje kraću analizu općih pravnih odredaba kao i onih koje se odnose na posebno pravo — osobno, stvari-res u širem smislu, obavezno, nasljedno — i na sudski postupak, zaključivši poredbom odgovarajućih poglavlja u oba statuta koji se nalaze u HAR-u.

D. Klen, Statut Grožnjana (VIII—IX, 205—256, i X, 201—243), također u dva nastavka, objavljuje talijanski prijepis (iz 1805) statuta redigiranog 1558. i potvrđenog dukalom iduće godine. U uvodu donosi pregled statuta Istre koji su objavljeni ili izgubljeni, te onih koje bi trebalo objaviti. Valja napomenuti da obećanog nastavka nema u do sada izašlim svescima (zadnji je XVIII za g. 1973). Tekst statuta popraćen je korisnim bilješkama i objašnjenjima.

B. Stulli, Fragment statuta plominske općine (XIV, 7—49), objavljuje glave 1—31 i početak trideset druge, tj. dio nađen prilikom preuzimanja arhivalija obitelji Skampić (Schampiccio) od strane Jadranskog instituta u Zagrebu 1950, koji unatoč intenzivnoj potrazi nije mogao biti kompletiran. Utvrdivši da je prijepis nastao u prvoj polovini XVIII st., autor pretpostavlja da je prepisivač možda imao pred sobom original statuta iz 1438; zaključuje tako na osnovu praznih mjesta koje prepisivač nije znao pročitati i karaktera učinjenih pogrešaka, što ukazuje na starost predloška. Komparativnom analizom dokazao je da je sačuvani dio izrađen prema statutu Labina.

J. Jelenčić, Statut svetog Lovreča Pazenatičkog s posebnim osvrtom na jezične karakteristike (XVIII, 71—152), upozorava u kraćem uvodu na do sada objavljene statute Istre i one koji su pripremljeni za objavu, što je već uradio i D. Klen u ovom časopisu (XIII—IX, 1963, 205—256). Zaključuje da je situacija sada bolja i da su od 26 statuta (prema Klenu) ostali još neobjavljeni samo oni za Boljun i Vrsar. Prijepis statuta Lovreča, pisan talijanskim jezikom, otkupljen je 1971. za Historijski arhiv u Pazinu. Datira ga između 1430. i XVI st., ali se na osnovu jezičnih karakteristika ipak opredjeljuje za XVI stoljeće. Tekst nije sačuvan u cjelosti, nego do početka 62. pogl., a dijeli se na četiri knjige. Autor je radi lakše upotrebe načinio registar za svako poglavlje. Opširna analiza jezičnih karakteristika rezultira vrijednim podacima za povijest talijanskog jezika. Kako je više puta prepisivan, u tekst se statuta uvukao nemali broj očiglednih pisarskih grešaka, koje su pod crtom savjesno ispravljene.

B. Vučetić, Knjiga terminacija feudalne jurisdikcije Barban-Rakalj 1576—1743 (II, 101—307), objavljuje terminacije od 1—91, zajedno s indeksom koji nije rađen za znanstvenu upotrebu, već se nalazi uvezan na manjim listovima ispred samih terminacija a potječe iz vremena upotrebe terminacija u upravi. U uvodnim napomenama pokušava dati povijesni prikaz toga kraja od VIII st. do ukidanja feudalnih prava na tom području, dodajući popis tamošnjih kapetana od XVI st. do 1814.

D. Klen, Dopune objavljenim kodeksima Loredanskih terminacija za Barban i Rakalj (VI—VII, 295—451), navodi gdje se objavljene terminacije, ispravnije kodeksi, spominju u literaturi, jer je to u uvodu B. Vučetić izostalo. Služeći se prijepisima, spisima i s nekoliko originala iz rukopisne ostavštine J. Battela u Arhivu JAZU, ustanovljuje najvjerojatniji put prijepisa, dopunjujući i ispravljajući Vučetićevu, čiji se opis objavljene građe ne podudara s opisima u C. Combia i M. Tamare, niti sa stvarnim stanjem koje on pokušava utvrditi. Klen objavljuje, s prethodnim popisima 11 najstarijih odredaba Loredana za Barban i Rakalj od 1552—56, 86 terminacija od 1748—1801 i 10 terminacija od 1742—89, koje nisu bile uvrštene u registar terminacija.

Važnost statuta, koji su objavljeni u cjelini ili u fragmentima, velika je za pravnu povijest komunalnih središta, a isto tako za dobivanje slike o razvoju prava i utjecaja stranih pravnih običaja, njihovo isprepletanje s domaćim običajnim pravom i novo nastalim pravnim normama, koje su u statutima kodificirane.

M. Zjačić, Knjiga vizitacije feudalne jurisdikcije Barbana i Raklja iz godine 1767. (II, 309—490), nadovezuje tematski na građu objavljenu od B. Vučetić, čineći s njome cjelinu svoje vrste. Popis, čijem opisu Klen ne stavlja u gornjem članku primjedbe, sastavio je po nalogu I. Loredana Mikelandelo Barberini, a prema Zjačiću može se smatrati za dio barbanskog statuta (nalazi se u HAR).

D. Klen, Rašporski urbar 1395¹ (XV, 7—37). Autor komparira u uvodu ovaj izvor s mlađim urbarom² koji datira između 1420. i 1440, konstatirajući da je u potpunosti izvršeno kvalitativno i kvantitativno preciznije obaveza u odnosu na stariji urbar koji objavljuje, i tendenciju da se preferiraju novčana podavanja koja više odgovaraju Veneciji kao novom vlasniku. Nabroja izvore koje je Ljubić objavio u Listinama IV o promjeni vlasnika Rašpora i čudi se kako se moglo dogoditi da ondje nedostaju dokumenti kao što su priznanice o primljenim zajmovima, izvještaj mletačkog delegata koji je ispitivao ekonomsko stanje Rašporske gospodštije, punomoći za sklapanje ugovora o kupoprodaji Rašpora, pisma što ih gorički biskup, tutor malodobnih grofova Goričkih, piše grofici Ani, kupoprodajni ugovor o Rašporu, pismo Pavla Juliana od 18. I 1395 (vidi bilj. 1) s priloženim popisom obaveza — urbarom Rašpora, budući da se ti i neki manje važni dokumenti u vezi s promjenom vlasnika Rašpora pa i oni koje je Ljubić objavio nalaze u istoj knjizi VIII Commemorials u mletačkom Arhivu (neki u devetoj), neki čak na istoj strani VIII knjige, a ipak ih uzalud tražimo u Listinama.

Nastavljajući radom na toj problematici, D. Klen donosi novu građu u radu »Prodaja Rašpora Veneciji 1402. god.« (XVII, 7—29), gdje u vrlo instruktivnom uvodu donosi popis dokumenata iz Listina, nadopunjujući ih popisom 19 novopronađenih dokumenata vezanih uz tu promjenu vlasnika (Rašpora grofovi Gorički — Venecija), od kojih objavljuje ugovor između predstavnika Goričkih Ivana Rabatte te Pavla i Luke Leonija iz Padove, delegata Venecije, od 5. IX 1402. Time je riješeno pitanje kada i kako je Rašpor došao pod vlast Venecije. Strateška važnost Rašpora kao jedinog puta preko Čičarijskog masiva u središnju Istru čini ovu građu, kao i prethodni prikaz sadržaja dokumenata o izmjenama vlasnika, veoma dragocjenom.

M. Kos, Jedan urbar iz vremena oko 1400. o imanjima Devinskih i Walseovaca na Kvarneru (III, 1—20), upozorava u uvodu da objavljeni urbar iako je opsegom nevelik, ima veliko značenje, jer pokriva područje Rijeke, Kastva, Veprinca, Lovrana, Mošćenica i Brseća, dajući podatke za ekonomsku povijest u doba promjene vlasnika od Devinskih Walseovcima.

D. Klen, Urbar pazinske grofovije (1498) (XIV, 51—159), napominje da taj izvor, iako su ga mnogi povjesničari upotrebljavali, nije bio do njega u cjelini izdan. Upozorava, nadalje, na njegovu veliku vrijednost jer je nastao na terenu, pa se u njemu održava stvarno stanje ekonomskih prilika, iako to nije najstariji urbar jer se taj u izvorima spominje već od kraja XIV stoljeća. Klen daje popis obaveza po pojedinim selima grofovije od Pazina do Tinjana, ističući pri tom, neka posebna prava »seljaka-plemića« u Gračišću, a opisuje i vrste podavanja, mjere i novčane jedinice, dodajući korisne bilješke i kazala stvari, pojmova, imena i mjesta, čime znatno olakšava upotrebu tog izvora.

V. Bratulić, Urbari pazinskog feuda (XVI stoljeća) (VIII—IX, 139—204, i X, 245—290), objavljuje urbare koji sadrže podatke o razvoju pojedinih oblika i vrsta podavanja, promjenama granica, toponomastičkim i onomastičkim elementima važnim za etničke odnose i njihove promjene. Iznosi genezu urbara i, spo-

¹ U originalnom naslovu stoji 1395. god., ali u »Prodaja Rašpora Veneciji 1402«, Vj. HARP XVII, 1972, 7—29, u bilj. 2 ispravlja sam svoj pogrešno datirani urbar i stavlja ga u godinu 1394, što u istoj bilješci čini i s pismom Pavla Juliana.

² Vidi D. Klen, Fragmenti rašporskog urbara iz prve polovine XV stoljeća, Jadranski zbornik IV, 1959—60, 155—182.

minjući sačuvane primjerke, objavljuje pregled prihoda i rashoda od 9. VI 1509. do 9. VI 1525, ubarijalna podavanja po vrstama i općinskim zajednicama za 1528, prihode od kazni za razdbolje od 1525—28, urbar iz 1578. i reformirani urbar iz 1597.

D. Klen, Urbari i urbarski popisi Lupoglava (1560—1571) (XVIII, 5—69), daje u opširnijem uvodu prikaz lupoglavskog feuda »na temelju postojeće povijesne literature«, od prvog spomena u izvorima u darovnici kralja Henrika iz 1064. do bune seljaka iz 1847. U kraćoj analizi građe, koju publicira, obradio je vrste podavanja i obaveze podložnika, kao i naseljenost pojedinih sela, te zaključuje da je u razdoblju od svega desetak godina došlo do izmjene stanovništva čak za 55 %, što se čini veoma mnogo. Treći dio uvoda je opis publicirane građe koja je na njemačkom jeziku (kancelarijska gotica) a nalazi se u Arhivu Slovenije u Ljubljani. To su za gospoštiju Lupoglav: 1. registar urbarskog poreza za 1560—62; 2. popis urbanog desetinskog činža od vina i žita 1567; 3. priručni urbar iz 1571.

D. Klen, Urbar i popis prihoda Trsata (1524—1601) (XVI, 7—50), daje u uvodu pregled do sada izdanih dijelova urbara i literature o njima ukratko ih analizirajući. Prblicira pet dokumenata iz Arhiva Slovenije u Ljubljani: neovjereni izvod urbara iz 1524, popis prihoda za g. 1568. od Gašpara Raaba, urbarski registar iz 1595, popis prihoda i rashoda za 1595 (prilog pismu Raaba) i urbar iz 1601. s dodanom ispravom Bernardina Frankopana od 24. VII 1524. o zakupu trsatske trgovine.

I. Grah, Urbar pićanske biskupije (1617—1621) (Povijesni pregled) (XVI, 263—283), daje kratak pregled biskupije od prvih legendarnih vijesti do vjerodostojnog spomena u vrelima 579, pa do njezina ukinuća 1785. Između 1617. i 1621. izvršen je popis svih obaveza, a tekst koji autor donosi prijepis je iz 1722. i to kako autor misli, originala, a nalazi se u Župnom uredu u Pićnu. Građi prethodi analiza karakteristika jezika, u kojem se nalaze tragovi latinskih i hrvatskih riječi. Uz vrlo korisne bilješke dodan je popis prezimena (izumrlih i sačuvanih do danas), mjesta spomenutih u urbaru i rječnik manje poznatih riječi.

M. Zjačić, Knjiga podavanja i prihoda katedralnog kaptola u Puli (1349—1371) (IV, 59—85); upozorava u uvodu na još jedan katastik, također iz HAR, datirajući ga 1303—87, ali поблиže o njemu ne govori. Tekst je snabdjeven obiljem bilježaka, svakako korisnih, iako se većinom odnose na ispravke lekcije.

D. Klen, Katastik gorivog drva u istarskim šumama pod Venecijom sastavljen od Fabrija da Canal, godine 1566 (XI—XII, 5—88), publicira katastik koji se nalazi u državnom arhivu u Veneciji, s kratkim opisom u uvodu, dodavši tabele o rasporedu šuma po istarskim komunama i odnosu između broja stoke i stanovništva. U jeziku izvora nalazi dosta venecijanskih lokalizama.

M. Šamšalović, Momjanski katastik (V, 119—254), u opširnom uvodu prikazuje povijest Momjana od prvog spomena u izvorima 1035. do vremena katastika, tj. uglavnom 1584—85 (manji dodaci idu do 1630). Kratko je opisao granice posjeda, vojne dužnosti, vrste podavanja i mjere (rukopis katastika nalazi se u HAR).

Svi ti urbari i katastici, od najranijih iz kraja XIV st. do u XVIII st., imaju zajedničko to da su najdragocjeniji izvor za ekonomsku povijest, no ne manju važnost imaju i po tome što sadržavaju mnoštvo elemenata za studij toponomastike, antroponimije, položaja pojedinih kategorija stanovništva, rasprostranjenosti i promjena među etničkim grupama u tom dijelu sjeverno-jadranskog prostora.

M. Zjačić, Knjiga riječkog notara i kancelara Antuna de Renno de Mutina 1436—1461 (III, 5—343, IV, 89—225, V, 257—459), nastavio je rad S. Gigantea koji je izdao preko trećinu te građe (knjiga ima ukupno 764 strane) u samostalnoj knjizi »Libri del Cancelliere« 1912. a od 1931. u nastavcima u časopisu »Fiume«. Prije samog teksta, koji objavljuje u tri nastavka, Zjačić donosi na oko šezde-

setak strana ispravke pogrešaka, i to samo znatnijih, učinjenih od Gigantea prilikom čitanja i prepisivanja. U uvodnim napomenama je sadržaj notarskih spisa podijelio u dvije grupe: privatnopravnu građu — dvostrani pravni poslovi, punomoći, oporuke, kupoprodaje i zamjene, i javnopravnu građu — zaključke gradskog vijeća i statutarne odredbe. Daje popis svih statutarne odredaba, ukupno 57, te objavljuje preostalih 20. Važnost građe ističe naročito položaj što ga Rijeka ima u pomorstvu i trgovini XV stoljeća.

L. Košuta, Glagoljski tekstovi u arhivu osorske općine (I, 163—218), u instruktivnom uvodu daje opširnije podatke o notarima glagoljašima i popis 9 dokumenata koje ne objavljuje zbog oštećenosti ili fragmentarnosti. Publicira 67 dokumenata iz razdoblja 1545—1772 i utvrđuje 15 poznatih notara glagoljaša, upozoravajući na neke elemente lokalnog čakavskog dijalekta u dokumentima uz tekst kojih je dodan indeks imena i stvari.

A. Jukopila, Glagoljski dokument XIX st. iz Južne Istre (XVII, 127—131), objavljuje slučajni, ali vrlo interesantan nalaz s dozvolom za sklapanje braka iz 1804, iz Župnog ureda u Ližnjanu kraj Pule, napominjući da je to jedini glagoljski pisani dokument iz tog stoljeća u Istri.

F. Gestrin, Prispevek k poznavanju našega pomorstva v 16. stoletju iz gradiva italijanskih arhivov (Fano) (XIV, 161—170), donosi izvratke iz knjige »Libero de tratta de grani forastieri extrahacti per mare 1545« u vremenu 1545—55, a važni su za povijest pomorstva i trgovačkih odnosa između dviju obala Jadrana.

U prilogu K poznavanju reškega pomorstva v Markah v Italiji (XV—XVII stol) (XV, 39—49), isti autor upozorava na nekoristenu građu i donosi podatke o trgovini i pomorstvu iz mjesta Ancona, Fano, Fermo, Pesaro, Recanti s pristaništem Porto Recanti i Porto Fermo, koje je našao u njihovim mjesnim arhivima i popratio ih vrlo korisnim i temeljitim bilješkama.

U trećem prilogu, Nekaj virov za pomorske zveze Reke in drugih naših pristanišč s Senigallio (1802—1811) (XVII, 79—92), isti autor piše u kraćem predgovoru o važnosti tih veza a na temelju izvora iz mjesnog arhiva u Senigallii koje i publicira, tabelu u kojoj po godinama prikazuje broj lađa iz pojedinih gradova: Ankone, Venecije, naših krajeva i skupno i Trsta.

J. Szekeres, Veze Budimpešte i Rijeke u brodogradnji 1865—1924 (XV, 143—68, i XVIII, 249—317), (drugi dio je na njemačkom jeziku), daje na temelju arhivskog materijala, suvremenog tiska i podataka iz muzeja u Budimpešti opširan i vrlo dokumentiran prikaz osnutka brodogradilišta, uz pomoć riječkog, u Ujpestu 1866. i preteče Danubiusova pothvata u Rijeci, zatim kronološki pregled izgradnje brodova po količini, vrsti plovnih objekata i instaliranoj pogonskoj snazi, a opisuje i uključivanje njemačkog kapitala putem tvrtke Howaldt & Co., te mađarske industrije preko tvrtke Ganz & Co. i prodaju brodogradilišta u Rijeci vlasnicima iz Italije 1924. Autor detaljno prikazuje ulogu koju ta brodogradilišta imaju pri izgradnji i opremi ratne mornarice Austro-Ugarske, s detaljnim tabelama o vrsti sagrađenih i opremljenih ratnih brodova, pa čak i o njihovu naoružanju. Obradujući kompleks brodogradilišta izložio je i razvoj radničkog pokreta u njima. U drugom dijelu studije je i nekoliko fotografija ratnih brodova ovdje sagrađenih i tabele s podacima o tonaži, broju zaposlenih, iznosu nadnica i broju plovnih jedinica.

R. F. Barbalić, Neki podaci o djelatnosti kraljevičkih brodograditelja braće Pritchard (VIII—IX, 49—70), daje u uvodnim napomenama pregled literature o brodogradnji na riječkom području, služeći se objavljenom i neobjavljenom gradom o djelatnošću braće, kao što su knjiga prepiske, saldakonti, korespondencija —

gdje se odražavaju njihove veze s trgovcima brodograđevnim materijalom i s brovodvlasnicima — prati njihovu djelatnost od 1835—47, ističući važnost te djelatnosti i zbog toga što njihovi učenici nastavljaju taj posao.

M. Bert o š a, Istarski fragment intinerara mletačkih sindika iz 1554. (XVII, 37—44), objavljuje izvor kojim se koristio već Camilo de Franceschi a nalazi se u muzeju Correr u Veneciji. Važan je napose zbog obilja podataka o stanovništvu, osobito novodoseljenim »Morlacima«.

U prilogu Mletačke arhivske vijesti o buni seljaka u Pazinskoj grofoviji 1653 (XVIII, 153—160), isti autor objelodanjuje pet dokumenata iz mletačkog Državnog arhiva koji se odnose na bunu: 1. pismo rašporskog kapetana A. Barbariga od 8. VII 1653; 2. izvještaj G. Gravisija o buni; 3. Dispaccio A. Barbariga o dolasku carske komisije u Pićan; 4. izvještaj rašporskog kapetana G. Priulija od 9. V 1656. i 5. zahtjev od 8. V 1656. za ekstradiciju odbjeglih vođa bune mletačkim vlastima na čiji teritorij su oni prebjegli. Ti dokumenti, kako i autor ističe, daju samo fragmentaran uvid u bunu, zbog čega bi trebalo izvršiti dalja istraživanja u Arhivu Slovenije u Ljubljani i u Landesarchivu u Grazu.

U prilogu Etnička struktura Pule od 1613. do 1797. s posebnim osvrtom na smjer doseljavanja njezina stanovništva (XV, 51—130 i XVI, 51—89), isti autor donosi u uvodu kritički pregled rezultata talijanske historiografije o tom pitanju. Iz 1613. potječe prvi »Liber Baptizatorum«, iz koje matične knjige on objavljuje antropometričku građu. Pitanje je, dakako, koliko onomastička građa može biti potpuno pouzdana podloga za diferenciranje etničke strukture, iako je njezina vrijednost neosporna. Radu je dodat i vrlo koristan index nominum.

I. Erceg, Građivo o ekonomskoj politici i trgovačkom prometu na sjevernom Jadranu (Senj—Rijeka—Istra—Trst) u 18. stoljeću (XIII, 5—75), objavljuje izvještaje trgovačkoj komori u Trstu, okružnice, preglede prihoda od soli i raznih drugih roba iz vremena od 1733. do 1776, koja se građa nalazi u arhivima u Beču.

I. Kar aman, Prilog historiji trgovine između ugarsko-hrvatskog zaleđa i sjevernog Jadrana u drugoj polovini 18. st. (XIII, 137—148), publicira protokol komercijalnog direktorija u Beču od 29. XI 1759. o uređenju prometa na magistrali Sisak—Karlovac—Rijeka, dajući prije samog teksta kraći popis literature o toj problematici. Prijepis je načinjen u Arhivu dvorske komore u Beču, gdje se i nalazi.

Š. Peričić, Prilog građi o trgovini Dalmacije i Rijeke od 1811—1813. god. (XVII, 93—126), donosi 44 pisma koja se nalaze u Naučnoj biblioteci u Zadru kao prijepisi pisama Nikole Pappafave, koji je bio posrednik riječkog trgovca, pretežno solju, A. Lj. Adamića, a sadrže prepisku s nekolicinom trgovaca iz Šibenika, Splita, Skradina, Makarske, Trsta i nekih drugih luka na Jadranu.

Z. Herkov, Carinski cjenik grada Senja od 1577. god. (XVII, 45—78), prati u uvodnoj studiji od XIII st. vijesti vezane uz tu problematiku, analizira cjenik iz 1577. koji je bez promjene uzakonjen tek 1628 (njegov se prijepis danas nalazi u Državnom arhivu u Trstu) i objavljuje uz njega tri dokumenta iz Ratnog arhiva u Beču — isti cjenik prema izvještaju tridesetničara od 1769, popis visine senjske carine od 1796. i zabranu uvoza vina iz Venecije od 25. V 1765 — dodajući tumač mjera i novca. Građa je važna zbog toga što se iz nje jasno uočava kretanje cijena pojedinim robama i značenje tih roba u trgovini Senja.

I. Erceg, Građa o gospodarskim prilikama kotara Buje, Pula i Vodnjan god. 1816. (XI—XII, 89—119), objavljuje popise-preglede raznih autora pisanih po nalogu Austrije da bi se dobio uvid u porezno-financijske, privredne i vojne mogućnosti novostečenih krajeva. Građa se nalazi u Mestnom arhivu u Kopru i autor najavljuje mogućnost da se takva građa nađe za druge kotare tadašnje »Jadranske pokrajine« (Provincia Adriatica).

R. Matejčić, Popisi oprema udavača (dotali) iz 18. i početka 19. st. (Građa za povijest Kastavske nošnje) (XIII, 77—118), upoznaje nas u kraćem uvodu s dijelovima ženske odjeće u to doba. Građa je važna ne samo za povijest nošnje nego i za najrazličitije obrte čiji se proizvodi nalaze, čak ponekad detaljno opisani, u popisima opreme. Dodaje koristan tumač manje poznatih riječi.

P. Strčić, Pisma Dinka Vitezića Vatroslavu Jagiću (1891—1893) (XI—XII, 201—220), donosi 15 pisama koja se nalaze u Sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu uz kraću biografiju D. Vitezića.

Isti autor »Dopisivanje Dinko Vitezić — Josip Juraj Strossmayer (1874—1904)« (XIV, 171—264), spominje u uvodu autore koji su se koristili ovom korespondencijom i objavljuje 98 pisama od kojih se dio nalazi u Arhivu JAZU u Zagrebu a drugi u biblioteci Vitezić u Vrbniku na Krku. Građa je važna za upoznavanje političkih pogleda i stavova Strossmayera i njegove odnose s Vitezićem.

M. Bertoša, Pisma Carla de Franceschija Šimi Ljubiću (XIII, 119—136), obuhvaća publiciranom građom vrijeme od kraja V do početka IX mjeseca 1880. (nalazi se u Historijskom arhivu u Zadru, fond rukopisne ostavštine Ljubić). Tematika im je identična s korespondencijom Ljubić — P. Kandler i J. Kobler. Neka od tih imaju veliku važnost za upoznavanje odnosa među spomenutim povjesničarima i odraza političkih shvaćanja na njihov rad, napose u vezi s problemom Istarskog razvoda. Ispred pisama jesu kratki regesti, a ona su popraćena i korisnim bilješkama.

U prilogu Pisma Jakova Volčića Kazimiru Jelušiću (1876—1888) (XIV, 265—296), isti autor objavljuje 20 pisama iz rukopisne zbirke Arhiva istarskog književnog društva sv. Ćirila i Metoda u Pazinu. U instruktivnom uvodu upoznao nas s Volčićem ne samo kao sabiračem kulturnog blaga već i kao preporoditeljem koji je podržavao veze s mnogim istaknutim preporoditeljima u drugim krajevima i koji je snažno utjecao na Jelušića.

V. Bratulić, Zapisnici sjednica »Hrvatsko-slovenskog kluba« zastupnika u Istarskom saboru (1884—1901) (XI—XII, 121—199), i nastavak od 1901—1909, (XIV, 297—384), objavljuje osim zapisnika i pravila kluba donesena na sjednici od 30. VII 1908, te bilješke vezane uz rad kluba, spomnice, pisma članova i zapisnike komisija za izbornu reformu. U uvodu autor najavljuje treći nastavak u idućem broju u kojem bi, prema planu, trebali biti zapisnici od 1909. do 1915, ali njih nema više ni u daljim svescima. U svom instruktivnom uvodu opisuje izborni sistem u Austriji poslije 1848/9. i u Istri do 1916. (Na str. 133. valja ispraviti podatak o mjestu gdje se ta građa nalazi; nije to Historijski arhiv u Zagrebu, nego Arhiv Hrvatske u Zagrebu.)³

D. Šepić, Građa o radu istarskih predstavnika u Jugoslavenskom odboru (XI—XII, 221—298, i XIII, 181—269), daje u predgovoru, zajedničkom za oba dijela, prikaz stanja među Hrvatima i Slovencima u Istri na početku rata 1914, ilustrirajući ga podacima iz do tada neobjelodanih dokumenata iz arhiva Odbora (u JAZU). U prvom dijelu nalaze se pisma i izvještaji A. Mendića Trumbiću (7), Jugoslavenskom odboru (1) i Hinkoviću (6), s popisom sadržaja, a u nastavku pisma od 15—39 bez popisa sadržaja. Tu su dva pisma upućena M. Jambrišaku, a ostala Odboru ili njegovim članovima, i to ona koja ne nalazimo u knjizi A. Mendića »Fragmenti za historiju ujedinjenja«, Zagreb 1956. Ova građa produbljuje naše poznavanje o odnosima istarskih predstavnika prema Odboru i u njemu samome,

³ Vidi I. Beuc, Rukopisna ostavština Vjekoslava Spinčića, AVj III, 1960, 233—278.

kao i za problematiku vezanu uz stvaranje zajedničke države, a sadržava i neke fragmentarne podatke o previranjima u Rusiji 1917. u vrijeme kad je Mandić vodio Odborovu kancelariju u Petrogradu.

B. Stulli, Prilozi za historiju 1918. u Istri i Trstu (V, 463—507) i Nova građa za historiju 1918. godine u Istri i Rijeci (XIII, 149—179), navodi u uvodu literaturu za šire upoznavanje te problematike. Svi dokumenti koje objavljuje nalaze se u Ratnom arhivu u Beču. Građa za Istru i Trst sastoji se od 10 dokumenata koji se odnose na: br. 1 događaje u I i II mj., br. 2—4 aktivnost radničkih masa u Puli u I mj., br. 5—6 pokušaj pobune na torpiljarki 80 u početku V mj., br. 7—9 bijeg hidroaviona L 127 iz Lošinja i br. 10 prilike u Puli u X i XI mjesecu. 19 dokumenata drugog priloga podijeljeno je u četiri grupe, a odnose se na: br. 2—5 i 8—13 revolucionarno previranje među mornarima u Puli u I mj., br. 1, 6 i 7 vojno političku cenzuru, br. 14—18 agitaciju za stvaranje južnoslavenske države u IV i V mj. i br. 14—17 isto izvan Istre. Pred dokumentima je njihov popis s kratkim registom.

P. Strčić, Protestna spomenica Vrbičana talijanskom komandantu okupacionih snaga na otoku Krku godine 1918 (X 105—117), donosi u kraćem uvodu sumaran prikaz političkog stanja na otoku nakon dolaska talijanske vojske.

V. Bratulić, Izbor dokumenata o etničkom sastavu i političkim prilikama Istre (1918—1930) I (IV, 229—408), objavljuje 83 dokumenta (drugi dio imao bi sadržavati dokumente od 1930. do 1945, ali u ovom časopisu nije do sada izašao). Izbor iz velike količine materijala izvršen je po principima koje autor izlaže na početku uvoda, u kojem na temelju objavljenih dokumenata prikazuje prilike u Istri. Donosi pretežno dokumente vezane uz radnički pokret, KP Italije i političke prilike u pokrajini, a samo malo njih o gospodarskom i društveno-političkom životu.

U prilogu ilegalne organizacije u Istri i Slovenskom primorju i djelovanje specijalnog tribunala za zaštitu države (1927—1936) (VI—VII, 453—545), isti autor razmatra djelatnost nekih od tih organizacija u svjetlu dokumenata koje objavljuje, a to su: materijali s procesa protiv Vladimira Gortana i drugova, Bevka Slavka i drugova, istražni spisi i drugi dokumenti o tajnim organizacijama »Goriški Lev«, »Črni Bratje«, »Kulturno društvo« i »Demoni brda«, zatim tromjesečni izvještaj o političkom stanju u Goriškoj pokrajini za drugu polovinu 1935. Iza građe, koja se nalazi u Vojno-istorijskom institutu u Beogradu, dodao je bilješke u kojima je iz dokumenata pokušao »utvrditi hrvatske i slovenske oblike toponima i prezimena«.

D. Zorec — I. Žic-Klačić, Izvaci kopija cenzuriranih pisama vojnih i civilnih lica o ratu i ratnim prilikama u fondu Riječke prefektore (VIII—IX, 257—290), objelodanjuju izvratke iz 73 pisma koja pripadaju vremenu od X mj. 1941. do X mj. 1944. i rezultat su završetka radova na sređivanju fonda Riječke prefektore. To je samo mali dio iz mase od 80.000 pisama.

A. Herljević, Dokumentacija arhivske građe o radničkom pokretu u Rijeci (V, 5—117), objavljuje 76 dokumenata raspoređenih u grupe prema temama: 24 u vezi sa štrajkovima, 22 vezanih uz prvomajske proslave, 10 o radničkim udruženjima i 20 koji se odnose na ostala pitanja iz društvenog života radnika, a nalaze se u HAR (fondovi Riječki gubernij, Riječki magistrat i Publica Sicurezza), iz vremena od 29. IV 1883. do 28. IV 1916.

J. Jelenčić, Optužnica protiv labinskih rudara zbog ustanka 1921. (XV, 169—207), pronašao je među nesređenim spisima Okružnog suda u Puli original optužnice iz 1921, koja je u prijevodu na hrvatski objavljena već u Zborniku I za radnički pokret Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i Istre 1919—1041 (Rijeka 1970, 501 i d.).

B. Janjatović i P. Strčić, Nekoliko spisa organa vlasti o komunistima na otoku Krku za šestojanuarske diktature (XVI, 91—126), objavljuju građu iz

Arhiva Hrvatske i Arhiva IHRPH o djelatnosti Komunističke partije i njezinih sljedbenika na Krku te njihove veze sa Sušakom i spise procesa nakon provale u Hreljinu 1934.

U prilogu Žandarmerijski istražni spisi iz 1934. godine o članovima i simpatizerima KPJ u Hrvatskom primorju (XVIII, 161—202), isti autori nastavljaju s objavljivanjem tematski istovrsne građe — 11 dokumenata iz vremena od 3. V do 28. VI Spisi su popraćeni vrlo korisnim bilješkama. Dokument pod br. 10 već je tiskan u istom časopisu (XVI, 115—18), a ponovo je unesen navodno zato »jer bez njega bi čitalac teže mogao pratiti cjelovit razvoj žandarmerijske istrage«.

U prilogu Tri sudska procesa članovima i pomagačima KPH 1940. (XV, 209—275), isti autori objavljuju 17 spisa iz Arhiva Hrvatske i Muzeja narodne revolucije na Sušaku, preopterećujući ih s prevelikim brojem bilježaka (130 bilježaka na 19 strana). Uvod u dokumenta veoma je koristan.

V. Antić, Građa za povijest Narodnooslobodilačke borbe u Istri Glas Istre (1943—1945) (XI—XII, 389—527), objavljuje u tri nastavka ponovo taj list u cjelini i to u prvom br. 1—15, VIII mj. 1943. do VI 1944, u drugom br. 16—25 do X mj. 1944, a u trećem br. 26—35, do travnja 1945. Dajući u uvodu podatke o tim brojevima, autor je pokušao opravdati što je pri tom izvršio »ujednačavanje pravopisa današnjim pravilima«, iako to u kritičkom izdanju izvora nije dopušteno. U pogovoru donosi podatke o urednicima i suradnicima, razrješava pojedine inicijale i naznačuje gdje su sačuvani primjerci u većem broju — komplet samo u IHRPH (bez jednog lista s karikaturom). Građa prikazuje rast i intenziviranje borbe u Istri, uz druge podatke o kulturnom životu i političkim odnosima.

P. Strčić, Administrativna podjela otoka Krka neposredno poslije NOR-a (XVII, 133—153), daje u uvodu osnovne podatke o razvoju narodne vlasti od prvog mjesnog odbora u XII mj. 1942. do 17. IV. 1945. tj. ulaska JNA na otok i objavljuje dokumente iz HAR koji potječu od Okružnog NO-a za Sušak, a dodaje i popise naseljenih mjesta, organa vlasti NO-a mjesnih i seoskih, broj odbornika, kuća i stanovnika 1945. i 1946.

II

M. Korlević, Uprava i sudstvo u Istri od 1918. do 1945. (II, 19—100), osvjetljava razvoj tih djelatnosti, do tada nedovoljno poznatih. Rasprava je dragocjena za arhivističku obradu fondova proizašlih iz rada tih organizacija, a podjednako je važna i za povijest upravne organizacije na tom području.

A. Herljević, Pregled općinske organizacije u Bakru u XIX stoljeću (VIII—IX, 33—47), iznosi detaljan prikaz pojedinih organizacionih jedinica i funkcija od XIII st. do 1670. Vrijednost priloga, napose za arhiviste, povećava upotreba izvorne neobjelodanjene građe.

N. Klaić, »Kako Jablanac postaje slobodni kraljevski grad (1251)« (XVIII, 203—13), zaključuje na temelju izvora — darovnice bana Stjepana iz 1251. i bana Pavla iz 1307. — da se Jablanac ne spominje u izvorima kao grad koji se razvija, ekonomski jača i napreduje, već je njegovo osnivanje bilo plod trenutačne političke konstelacije, želje da se privuče na svoju stranu mletački Rab. Tu želju ilustrira i odredba da samo građani Raba mogu biti birani za suce i vijećnike u slobodnom kraljevskom gradu Jablancu.

U raspravi »Kako i kada su Knezovi Krčki stekli Modruš i Vinodol« (XVI, 129—168), ista autorica zabacuje na temelju kritičke analize izvornog materijala starije mišljenje o vjerodostojnosti darovnica Bele III iz 1193. za Modruš i Andrije II

iz 1223. za Vinodol, njihovim kasnijim redakcijama i prijepisima, zaključujući da je nakon rascjepa na dvije grane, prelaskom Krčkih knezova s Krka na kopno u službu Arpadovića »vrlo vjerojatno da su oba kneštva ipak dobili kao nagradu za učinjene usluge Beli IV«. Utvrđuje da spomenute darovnice nisu u danas poznatom obliku vjerodostojne i kao najvjerojatniji datum nastanka falsifikata utvrđuje početak XIV stoljeća.

U raspravi »Vinodolsko društvo u početku XVII stoljeća« (XVII, 187—253), ista autorica osvrće se u uvodnom dijelu na literaturu i izvore o tom pitanju. Analizirajući izvore zaključuje da se gospodarski položaj Vinodolaca tada izmijenio prema ranijem razdoblju — pučanin čuva svoj pravni položaj, satnik i graščik pretvaraju se u sakupljače podavanja koja se osim tlake (koja je plaćena) povećavaju, kao naturalna podavanja i dalje ostaju vino i sijeno, dok se ostala uobičajena naturalna podavanja postepeno smanjuju odnosno pretvaraju u novčana podavanja. Opterećenje povećanim podavanjima rezultira iz vlastelinova uključivanja u tržište.

D. Klen, Urbarijalni odnosi na vinodolskim posjedima Frankopana i Zrinskih (XVII, 375—382), objavljuje svoje saopćenje, bez znanstvenog aparata, održano na »Znanstvenom skupu Društva arhivskih radnika Hrvatske i Povijesnog društva otoka Krka u Haludovu 1971«, prikazujući te odnose uglavnom u XVI i XVII stoljeću. Daje pregled te problematike prema podacima iz sačuvanih urbara, prema vrstama podavanja i strukturi podložnika, te tabelarni pregled prihoda vlastelinstva za 1593. koji uključuje razdiobu prema vrsti obaveza i mjesta u librama tj. u novčanoj vrijednosti. Na kraju upozorava na značenje procjene vrijednosti »rabota i raznih radova« prevedenu u novčani iznos, što su komesari izvršili na tim posjedima nakon zapljene.

Dj. Milović, Delikti protiv života i tijela u svijetlu propisa Vinodolskog zakona, Kastavskog, Veprinačkog, Trsatskog i Mošćeničkog statuta (X 61—103), analizira odredbe koje se odnose na protupravno lišenje života pojedinih kategorija ljudi kako ih reguliraju ti normativni akti, te odredbe vezane uz tjelesne povrede raznih težina.

L. Margetić, Brak na istarski način (XV, 279—308), daje najprije pregled literature, analizira zatim odredbe statuta, utvrđuje porijeklo toga pravnog instituta iz Ekloge tj. bizantskog prava i zaključuje da u Istri i osobito na Krku »zajednica dobara počinje kao zajednica upravljanja ukupnom imovinom bračnih drugova, a slabi u Trstu i Rijeci u zajednicu upravljanja stečenim nekretninama«.

U radu »Neporučno nasljedno pravo u srednjovjekovnoj Istri« (XVII, 157—176), isti autor ispravlja mišljenje I. Beuca i G. Calacionea na temelju vlastite analize statutarnih odredaba koje se na tu problematiku odnose i zaključuje da je u Istri važio princip paterna paternis izveden iz franačkog prava preuzetog preko prava Bizanta kojega je vlast u Istri trajala do druge polovine VIII stoljeća.

U radu »Preferiranje djeteta po krčkom, rapskom i drugim primorskim statutima« (XVIII, 215—247), isti autor opširno i detaljno analizira taj pravni institut koji je s manjim razlikama postojao u svim gradovima na našem primorju. Iznos imovine kojim se dijete »preferira« različit je: u Šibeniku iznosi četvrtinu cjelokupne imovine, u Trogiru i Rabu 10 % imovine; na Krku je razlika mogla biti jedan romanat (vrlo malo), u Budvi 20 perpera; u Kotoru i Dubrovniku preferira se najstariji sin. Autor izvodi porijeklo instituta iz jednakog prava svih sinova (kćeri to pravo stječu kasnije) i smatra da bi ga trebalo datirati vjerojatno u VII stoljeće. Preferiranje je nastalo kasnije s promjenom ekonomskog položaja gradskih centara u XI stoljeću. Odbija mišljenje U. Inchiostrija o identičnosti tog instituta i »me-

lioratio« u Langobarda. Interesantno je da, iako ističe neobičnu sličnost tog instituta u Vizigota (VII st.) i u Dalmaciji, ipak smatra »da se radi o paralelizmu pojava i razvoja bez međusobne veze«.

U radu »Pravo prvokupa i otkupa u srednjovjekovnoj Istri« (XVI, 169—212), isti autor zaključuje da se spomenuto pravo pojavilo najvjerojatnije u XII st. u Istri i Dalmaciji, te da proistječe iz međusobnog prožimanja bratske zajednice te trgovačke i imovinske zajednice, od kojih prvenstvo pripada drugoj.

O. Mandić, Brigača razvojni put jednog pravnog običaja u Kastavskoj gosposltiji (IV 7—55), obrađuje problem zemljišta s kojeg se za crkvene potrebe davalo određeno podavanje, prateći ga od XVI st. do najnovijeg doba kada je »brigača« izgubila svoj sadržaj. Ostala je samo kao tradicionalno ime za komade zemlje čija je funkcija bila zaboravljena. Glavno težište studije nije, kao što bi se moglo iz naslova zaključiti, čitava gosposltija, već se autor ograničio na općinu Veprinac.

D. Milović,

- I »Krivična djela protiv života i tijela u srednjovjekovnoj Rijeci« (VI—VII, 7—200).
- II »Politički delikti po Statutu Riječkom iz 1530. godine« (VIII—IX, 5—31).
- III »Delikti protiv braka, porodice i javnog morala iz aspekta riječkog statutarnog prava XVI stoljeća« (XIV, 387—404).
- IV »Krivotvorenja raznih vrsta u svjetlu (krivičnog) statutarnog prava grada Rijeke XVI stoljeća« (XV, 309—336).
- V »Nešto o mjestu i tretmanu vinosti u riječkom krivičnom pravu XVI stoljeća« (XVII, 177—185).

Prva od ovih pravno-povijesnih studija je najpsežnija. Nakon pregleda povijesti Rijeke od XI do XVI st., ekonomskih i društvenih odnosa, organizacije vlasti s težištem na pravosuđu, autor analizira u uvodu različita mišljenja o kodifikaciji riječkog prava — na žalost, bez dubljeg ulaženja i kritičkog odnosa prema literaturi — a pošto je prikazao opći razvoj krivičnog prava, obrađuje krivično pravo Rijeke s posebnim osvrtom na delikte protiv života i tijela. Analizira također odredbe iste vrste u drugim statutima s tog područja u tri dijela — o ubistvu, teškim i lakim tjelesnim povredama.

U drugoj studiji autor sistematizira političke delikte prema suvremenim shvaćanjima prava — zavjere protiv javne vlasti s popratnim prekršajima — i iznosi elemente pojedinih delikata, a zatim glavne i sporedne kazne.

Trećom raspravom o matrimonijalnom i porodičnom pravu te javnom moralu, autor nastavlja analizu riječkog statuta, i to samo nekih dijelova treće knjige. Analiza tih dijelova uvodi u sociološku i socijalnu problematiku, jer je porodica osnovna jedinica srednjovjekovnog društva u Rijeci.

Predmet četvrte studije su pogledi riječkog zakonodavstva na falsificiranje. Te se odredbe nalaze također u trećoj knjizi na više mjesta, pa ih autor grupira u četiri grupe: lažne listine, krivotvoreni novac, netočne mjere i utezi te prodaja patvorene robe, da bi minucioznom pravno-povijesnom i krivično-pravnom analizom prema zahtjevima modernog krivičnog prava obradio tu problematiku, veoma važnu za discipline kao što su kritika izvora, numizmatika, metrologija i povijest trgovine.

U petoj, nešto kraćoj studiji autor obrađuje institut vinosti u krivičnom pravu uopće, uspoređuje stupanj razvoja tog instituta u riječkom statutu iz 1530. s Vinodolskim zakonom i statutima Trsata i Veprinca i zaključuje da nema načelnih odredaba o vinosti, već da se rješava od slučaja do slučaja, što je glavna karakteristika statuta srednjeg vijeka koja ih razlikuje od moderne zakonodavne prakse.

I. Beuc, Osorska komuna u pravno povijesnom svjetlu (I, 5—161), daje na temelju objavljenih izvora i literature cjelovit pregled povijesnog razvoja Osora od prvih vijesti u starom vijeku pa sve do XV st., u drugom dijelu obrađuje razdoblje od XV do XVIII st. podijelivši ga u grupe: državno uređenje s osobitim osvrtom na Osor, venecijanska uprava na otoku, nadležnosti i razgraničenje funkcija, osorsko pravo i crkva, služeći se uglavnom statutom Osora koji se prije nalazio u arhivu grada, ali je poslije II svj. rata nestao zajedno s kopijom.

Pod naslovom »Statut zadarske komune iz 1305. godine« (II, 491—781), isti autor donosi veoma opsežnu studiju upotrijebivši i tiskane izvore, tako da to nije sam analiza teksta statuta. S velikom akribijom ide od jedne pravne odredbe do druge, sistematizirajući i obrađujući ih po načelima suvremenog prava. Treba žaliti što ne ulazi i u problematiku primjene statuta, ali to bi zahtijevalo široke zahvate u arhivsku građu, što se tada, vjerojatno zbog stupnja njezine sredenosti, nije moglo uraditi.

Z. Herkov, Kupljenik — stara hrvatska mjera (XVI, 213—260), daje u uvodu sadržaj studije radi boljeg snalaženja.⁴ Konstatira da je »kupljenik« šuplja mjera, u pravilu za volumen — vino, žito i sol, a samo izuzetno, kod prijevoza Hrvatsko primorje-sjeverna Hrvatska, mjera za težinu. Veličina mu varira u ovisnosti o kraju u kojem se upotrebljava. Autor ga prati od XVIII st. do 1841. i razmatra odvojeno za žito, vino i sol. U dodatku uzima u obzir i zagrebački star, mjeru za sol, od XIV st. dalje. Studija se velikim dijelom osniva na neobjelodanjenoj arhivskoj građi, što joj povećava vrijednost.

V. Ekl, »Zagrad — Pomerio, prilog historijskoj toponomastici Rijeke« (VI—VII, 221—231), ulaže mnogo trudu u proučavanje obilja neobjavljene građe pokušavajući da utvrdi ranije javljanje toponima Zagrad, ali na žalost bez dovoljno čvrstih zaključaka, što je vrlo čest slučaj kod priloga iz toponomastike. Nedostaje karta iz koje bi se vidio položaj razmatranog mjesta, danas u užem centru Rijeke.

B. Fučić, Srednjovjekovni pečatnjaci grada Bakra (XVII, 33—36), obrađuje uz dvije table s vrlo kvalitetnim slikama dva pečatnjaka, jedan do danas najstariji iz XIV ili početka XV st. datirajući ga na temelju epigrafske analize i ikonografije, i drugi iz 1681. čije datiranje je sigurno jer ima utisnutu godinu.

S. Antoljak, Veze između Zadra i Rijeke u srednjem vijeku (II, 5—18), donosi fragmentarni prikaz odnosa tih gradova, koji svoju punu vrijednost može naći samo uklopljen u sustavno obrađenu problematiku njihovih pomorskih i trgovačkih veza. Prikaz je raden na temelju većinom neobjavljene građe iz arhiva u Rijeci i Zadru.

A. Herljević, Razvoj poštanske službe s osvrtom na poštu u Rijeci (VI—VII, 201—219), pokušava monografski obraditi poštu od starog vijeka do kraja XIX st., služeći se uglavnom arhivskom građom iz HAR. Na žalost, u svom prvom dijelu do razdoblja srednjeg vijeka prilog je, čini se, raden na temelju starije literature, što mu umanjuje vrijednost, dok je drugi dio, zahvaćajući kasnija razdoblja koja je autor obradio na temelju građe, neusporedivo bolji.

U radu »Ravna Gora« (X 5—60), isti autor je pokušao prikazati povijest toga kraja, podijelivši je u tri perioda: do XVI st. do 1918. i do 1960. Treba istaći jezični aspekt, vrijedan pažnje zbog posebnosti dijalekta. Kao i u prethodnom prilogu, prikaz do XVI st. je najslabije potkrijepljen argumentima.

⁴ Kao temelj toj studiji ističe svoju raspravu »Zagrebačka mjera XIII stoljeća — Temelj Hrvatskog sustava mjera kroz vijekove«, Ljetopis JAZU 71, 1966, 187—226.

III

Prilog »Inventar arhiva općine Osor — Serija II (1459—1945)« (I, 219—359), bez oznake autora i s kraćim uvodom o historijatu i mjestu nalaza arhiva, donosi analitički inventar koji je kronološki podijeljen prema razdobljima vladavine: Venecije do 1797, Austrije do 1806, Francuske do 1813, Austrije do 1918. i Italije do 1945. Cjelina fonda je razbijena jer i sam autor (ili autori) u bilješkama vrlo jasno ističe da se pojedine serije nastavljaju bez obzira na promjene vrhovne državne vlasti, pa je prema tome neodrživa kronološka podjela koja se ne odražava u sadržaju i karakteru arhivske građe. Odsustvo indeksa umanjuje vrijednost inventara.

»Opći inventar Državnog arhiva u Rijeci« (I, 360—367), također bez oznake autora i s vrlo korisnim uvodom o nastanku i razvoju tog arhiva. Važan dio arhiva čini građa koja se odnosi na povijest Istre od XIV st. dalje i grada Rijeke od srednjeg vijeka do danas. Treba napomenuti da su od godine objavljivanja 1953. do danas u HAR došle određene količine recentne građe, a i nešto starije arhivske građe, koja nije mogla biti obuhvaćena ovim inventarom.

»Inventar arhiva grada Rijeke« (IV, 413—605), sadržava bez oznake autora, analitički inventar magistrata i gubernija. Radu nedostaju neka osnovna obilježja te vrste inventara, tj. uvod ili pogovor, koji bi izložio princip izrade, i indeks, koji je — čini se — zbog opsega neophodan radi lakšeg snalaženja za povjesničara i arhiviste, a trebalo je posvetiti više pažnje i korekturi tiska, kako ne bi došlo do ponavljanja pojedinih strana (usp. str. 522 i 560—61).

»Detaljni inventar arhiva Zemaljskog sabora i Zemaljskog odbora Istre« (V, 510—556), pokušaj je publiciranja istog tipa inventara, i opet bez autora, uvoda i indeksa, uz još jedan nedostatak — da je detaljni (analitički) inventar izrađen samo za Zemaljski odbor od 1861 do 1880. i to isključivo za spise.

D. Zorec, Inventar arhivske građe općine Kastav (1847—1937) (XI—XII, 365—388), donosi u uvodu kratak povijesni prikaz administrativnog razvoja i promjena vlasnika Kastva od Devinskih pa do 1938. kada taj kraj ulazi u sklop Jugoslavije. Starija građa je propala, jer je 1847. tadašnji vlasnik prilikom prodaje dao spaliti čitav arhiv. Izdavač upozorava i na manje praznine između 1896. i 1920. Tiskani analitički inventar je rezultat sređivanja u HAR 1966.

M. Peloz, Inventar arhiva župe Mošćenice 7. XII 1969 (XIV, 407—432), daje u uvodu veoma korisne podatke navodeći principe sređivanja i glavni sadržaj — matice, urudžbeni zapisnici od 1860. dalje liturgijske knjige od 1631, kojih je vrijednost uvećana činjenicom da je biskupski arhiv Pule nakon 1828. rastepen, a kastavski arhiv spaljen. Uz inventar snabdjeven objašnjenjima i bilješkama, izdavač spominje autore koji su se za svoje radove koristili tim arhivom.

I. Žic-Rokov — M. Bolonić, Popis starijeg arhiva krčke biskupije (XV, 339—365), donose u uvodu glavne prelomne datume iz povijesti biskupije, promjene u opsegu njezine jurisdikcije, važnije radove kojima je temelj bio taj arhiv i popis biskupa od kraja XV do početka XIX st., koje vrijeme arhivska građa obuhvaća. Popis je rađen prema uputama HAR, s pregledom cijelog inventara, a zatim razrađen s kratkim sadržajem za svaku arhivsku jedinicu.

Pod naslovom »Popis arhiva Stolnog kaptola u Krku« (XVII, 287—296), isti autori dopunjuju na određeni način prethodni popis, izradivši ga na istim principima. Vremenski raspon građe je od XVI st. do 1900, s nekim prijepisima iz XV st.

D. Klen, Arhivska građa u samostanu franjevacu na Košljunu (XVIII, 319—44), dao je u uvodu kraći pregled povijesti samostana, prikaz literature u kojoj se ta arhivska zbirka citira, rad na prethodnom sređivanju od strane V. Brusića koji nije dovršen, te način i raspored popisane građe. U prvoj cjelini je građa

nastala djelovanjem samostana, bez obzira na provenienciju, i to kronološki porodne pergamene od 1331. do 1863. uz 8 komada na hebrejskom jeziku, pa im sadržaj za sada nije poznat. Slijede knjige i registri od kojih je svakako najvažnija serija očevidnika primitaka i izdataka samostana, koja gotovo kontinuirano teče od 1585. do 1936. Spise je sređivao Brusić podijelivši ih na notarske isprave te »listine i spise«, pa je Klen tu podjelu preuzeo. Notarske isprave su zapravo registri prijepisa načinjeni od samostana za poslove koji su zaključeni pred raznim notarima. »Listine i spisi« su korespondencija s vanjskim pravnim i fizičkim osobama. Obje grupe razvrstane su prema kronološkim cjelinama. U građi koja nije vezana uz djelovanje samostana Klen ističe »Povijest solinskih i splitskih biskupa Tome arcidakona splitskog«, koju je čak pokušao uspoređivati s objavljenim tekstom Tome, no pokazalo se »dosta netočnosti prepisivača ovog prijepisa«. Uz raznorodnu građu ističu se ostavštine, među kojima i Brusićeva u kojoj ima više rukopisa s podacima za povijest Krka i franjevac.

V. Kraljić, Sumarni prikaz današnjeg stanja i sadržaja biskupskog i kaptolskog arhiva u Senju (XVI, 285—291), daje polazni radni pregled koji će koristiti samo kao opća informacija, a tek će analitički inventar nakon razvrstavanja materijala biskupija Senja, Modruša ili Krbave i kaptola Senja moći dati pregled arhivske građe koja je sačuvana. Dio građe je stradao za posljednjeg rata.

Niz priloga pod skupnim naslovom »Predavanja, izvještaji i odjeci sa znanstvenog skupa crkvenih arhivista u Rijeci 1971.« (XVII, 383—468), prikazuje gotovo u cijelosti tok skupa kojem glavni predmet rada na žalost nije, kao što bi se iz naslova moglo zaključiti, bio posvećen svim crkvenim arhivima kod nas, već je ograničen gotovo isključivo na riječko područje u širem smislu, tj. djelomično obuhvaćajući Istru i Kvarner, a uzimajući u obzir i arhive crkvenih redova s tog područja.

J. Szekeres, Regesti spisa Kraljevskog riječkog Gubernija o Franu Supilu, Novom listu i Riječkom Novom listu u spisima Kr. gubernije (1900—1916 (XV, 383—410), donosi 72 regesta dokumenata koji dopunjuju građu objavljene u AVJ VI, 1963, 7—229 (Korespondencija Frana Supila iz perioda 1891—1914), a prema bilješki urednika nisu mogli prije publicirati zbog mađarskog jezika na kojem su uglavnom pisani, pa je za njihovu pripremu iskorišten studijski boravak arhivista iz Mađarske.

A. Herljević, Regesti spisa nekih istarskih fondova, koji se odnose na radnički pokret 1918—1938 (XV, 376—382), publicira 30 regesta, uglavnom okružnice Namjesništva iz Trsta odnosno ministarstva unutrašnjih poslova u Beču. (fond okružnog kapetanata u Puli iz 1918). Daljih 16 regesta je iz 1919 (fond Civilnog komesarijata u Puli), uglavnom žandarmerijske prijave i izvještaji s terena, ili zapisi samog komesarijata, te 114 regesta dokumenata o raznim pitanjima radničkog pokreta iz prefektura u Puli između 1923. i 1938.

Pod naslovom »Regesti i obavještenja o značajnijoj građi za povijest Rijeke u fondu bivše riječke prefektura (1924—1945)« (XI—XII, 299—363), isti autor objavljuje u prvoj grupi regeste koji sadrže podatke o radu antifašističkih organizacija, potjernice, obavijesti o zapljeni štampe i ilegalnoj štampi od početka rata, a u drugoj grupa podatke o raznim akcijama partizanskih jedinica i priključivanju stanovništva, deportacijama i općem političkom i ekonomskom stanju na okupiranom području. Donosi 830 regesta koji nisu strogo kronološki poredani.

Pod naslovom »Podaci o nekim značajnijim spisima o djelatnosti radničkih organizacija u Rijeci (1874—1916)« (XVI, 353—368), isti autor publicira neke vrste dopunu prethodnom radu, jer donosi podatke o istorodnom materijalu iz fonda riječkog magistrata (odjel javne sigurnosti). U drugom odjeljku daje podatke o statutima radničkih organizacija.

M. Debeljuh, Rukopisi i ostala povijesna građa u Naučnoj biblioteci u Puli (XVI, 293—352, i XVII, 297—371), donosi u predgovoru prvog dijela kratak povijesni pregled razvoja biblioteke od 1861. dalje, koji zbog poznatih prilika i decimiranja materijala ima dosta praznina. Ističe važnost grupe rukopisa irendentista Talijana iz vremena Austro-Ugarske, donoseći popis građe i rukopisa u razdoblju 1860—93, da bi zatim u drugom dijelu, donio podatke o korespondenciji raznih ličnosti s Tomasom Lucianom. Većim dijelom je to prepiska talijanske inteligencije iz Istre između sebe i s A. Cavallettom, sekretarom Centralnog političkog venetskog odbora, i G. Polesinijem. Ispred svake grupe korespondencije (kutije) nalazi se rekapitulacija sadržaja, neka vrsta »registra«.

Lj. Petrović, Arhivska građa društveno političkih organizacija u regionalnim arhivima SR Hrvatske (XVII, 255—283), iznosi analizu rezultata ankete, koja je i temelj članku, što mu djelomično umanjuje vrijednost jer svi regionalni arhivi nisu s jednakom pažnjom odgovorili na anketu, a i pitanje je koliko ti podaci odgovaraju stvarnom stanju. Ipak, opći pregled te građe u regionalnim arhivima svakako je koristan.

K. Nemeth, Kako danas praktički rješavaju fundamentalna pitanja škrtiranja u nekim zemljama svijeta (XIV, 441—452), objavljuje referat održan na Savjetovanju Društva arhivskih radnika Hrvatske u Opatiji 1969. Nakon iznošenja nekih općih principa o izlučivanju, prikazuje problematiku po državama SAD, Velika Britanija, Francuska, obje Njemačke, Poljska, Sovjetski Savez i Čehoslovačka, koje zbog svoje znatno razvijenije arhivske službe mogu u mnogo čemu biti uzor za praksu kod nas. Na kraju dodaje kratki popis najvažnije upotrijebljene literature.

B. Stulli, »Arhivska građa« u novom arhivskom zakonodavstvu SR Hrvatske (X, 291—322), konstatira da načela proizlaze iz saveznog zakona koji je težište položio na arhivsku građu kao spomenik kulture. Razmatra zatim ove aspekte iz te problematike: konkretizacija pojma »arhivska građa«, arhivska građa u nastajanju (registraturna građa), imovinsko pravni odnos arhivske građe i arhivska građa kao spomenik kulture.

Kroz sva godišta časopisa nailazi se na neuobičajeno velik broj tiskarskih pogrešaka. Ako se ta pojava mogla u prvo vrijeme razumjeti i opravdati, danas se ona ne bi smjela tolerirati, pogotovu zato jer umanjuje vrijednost objavljenih izvora, osobito starijih, i što se časopis šalje zamjenom u mnoge zemlje, pa to ne baca baš povoljnu sliku na ozbiljnost rada. Važno je napomenuti da je s dolaskom D. Klana za glavnog urednika časopis dobio čvršću i ustaljeniju formu. Opaža se da članci podliježu savjesnom izboru, što je i istaknuto u zadnjem svesku, koji svojom kvalitetom dostojno obilježava dvadeset godina izlaženja Vjesnika. Na to se u svesku XVIII, 1973, nije na žalost nitko osvrnuo.

Mladen Svab

RADOVI ARHIVA JAZU I i II, 1972. i 1973.

»Radovi Arhiva JAZU« I (1972) i II (1973) novo je pokrenuti zbornik radova čiji su urednici Grga Novak i Ivan Ilić. To je na izvjestan način osamostaljivanje i prerastanje u zaseban zbornik stalne rubrike »Iz arhiva Jugoslavenke akademije«, koju nalazimo od prvog sveska dalje u »Zborniku Historijskog instituta JAZU«, 1954.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor

*IVAN KAMPUŠ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK*

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE